

Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ενότητα 4^η :Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)
Πρώτο μέρος

Γεώργιος Ανδρέου
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σκοποί ενότητας

- Να γίνει μια ιστορική αναδρομή στις καταβολές της ΟΝΕ και να αποσαφηνιστεί η θέση της τελευταίας στη Συνθήκη του Μάαστριχτ.
- Να περιγραφούν τα στάδια και τα χαρακτηριστικά της ΟΝΕ.
- Να σκιαγραφηθεί το θεσμικό πλαίσιο της ΟΝΕ.
- Να κατανοηθεί η γενική μέθοδος οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρωζώνης και η θεωρητική της θεμελίωση.

Περιεχόμενα ενότητας

1. Εισαγωγή
2. Το πρώτο σχέδιο για την ΟΝΕ
3. Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα
4. Έκθεση Delors
5. ΟΝΕ και Συνθήκη Μάαστριχτ
6. Στάδια της ΟΝΕ
7. Κριτήρια Μάαστριχτ
8. Χαρακτηριστικά ΟΝΕ
9. ΕΚΤ, Ευρωσύστημα, ΕΣΚΤ
10. ΕΚΤ- σύνθεση
11. Οικονομική διακυβέρνηση ΟΝΕ
12. Θεωρία άριστων νομισματικών περιοχών

Εισαγωγή

- Η οικονομική και νομισματική ένωση καλύπτει τη νομισματική πολιτική («νομισματική ένωση»), τη δημοσιονομική πολιτική και τη λήψη αποφάσεων οικονομικής πολιτικής («οικονομική ένωση»).
- Η απόφαση για τη δημιουργία της ΟΝΕ λήφθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Μάαστριχτ (1991) και στη συνέχεια περιλήφθηκε στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Η δημιουργία της Ευρωζώνης (2001) δεν συνοδεύτηκε από μηχανισμούς οικονομικής διακυβέρνησης ικανούς να εξασφαλίσουν τη σύγκλιση και σταθερότητα των κρατών-μελών της.
- Στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει την κρίση χρέους που ξέσπασε το 2010 στην περιφέρεια της Ευρωζώνης, η ΕΕ έλαβε μια σειρά μέτρων που αποσκοπούν στην εγκαθίδρυση μιας «νέας οικονομικής διακυβέρνησης».

Το πρώτο σχέδιο για την ΟΝΕ (1/2)

- 1969: Στη διάσκεψη κορυφής της Χάγης, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων των Έξι θέτουν το στόχο τη Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Μια ομάδα υψηλού επιπέδου, υπό την προεδρία του Pierre Werner, πρωθυπουργού του Λουξεμβούργου, επιφορτίζεται έτσι με τη σύνταξη έκθεσης για τα μέσα που πρέπει να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος πριν από το 1980.
- Η ομάδα Werner υποβάλλει την τελική της έκθεση τον Οκτώβριο του 1970. Στην έκθεση προβλέπεται η καθιέρωση Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης σε δέκα έτη. Τελικός στόχος είναι η πλήρης ελευθέρωση των κινήσεων κεφαλαίων, η απόλυτη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων των κρατών μελών και ο αμετάκλητος καθορισμός των συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Το πρώτο σχέδιο για την ΟΝΕ (2/2)

- Το Μάρτιο του 1971, οι Έξι συμφώνησαν κατ' αρχήν να εγκαθιδρύσουν την ΟΝΕ σε βάθος δεκαετίας. Ωστόσο, η κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods αποτέλεσε σοβαρή τροχοπέδη για την περαιτέρω πορεία της ΟΝΕ.
- Τον Μάρτιο του 1972, οι Έξι προσπάθησαν εκ νέου να προωθήσουν τη νομισματική ολοκλήρωση δημιουργώντας το «φίδι μέσα στο τούνελ» - ένα μηχανισμό συντονισμένης διακύμανσης των νομισμάτων (το λεγόμενο «νομισματικό φίδι») εντός στενών περιθωρίων διακύμανσης σε σχέση με το δολάριο (το λεγόμενο «τούνελ»).
- Αποσταθεροποιημένο από τις πετρελαϊκές κρίσεις, την αδυναμία του δολαρίου και τις αποκλίσεις μεταξύ των εθνικών οικονομικών πολιτικών, το «φίδι» χάνει σε λιγότερο από δύο έτη τα περισσότερα μέλη του για να συρρικνωθεί τελικά σε μια ζώνη «μάρκου» που περιλαμβάνει τη Γερμανία, την Μπενελούξ και τη Δανία.

Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα

- Το Μάρτιο του 1979 θεσπίζεται το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ), το οποίο βασίζεται στις σταθερές αλλά προσαρμόσιμες συναλλαγματικές ισοτιμίες. Στο μηχανισμό συναλλάγματος συμμετέχουν τα νομίσματα όλων των κρατών μελών με εξαίρεση το Ηνωμένο Βασίλειο.
- Ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) του ΕΝΣ βασιζόταν σε κεντρικές τιμές που καθορίζονταν σε συνάρτηση με την Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα / **ECU** («European Currency Unit»). Οι διακυμάνσεις μεταξύ των νομισμάτων δεν ήταν δυνατό να υπερβούν το περιθώριο του 2,25 % εκατέρωθεν των διμερών ισοτιμιών με το ECU (με εξαίρεση την ιταλική λίρα για την οποία ίσχυσε περιθώριο 6%).
- Κατά τη δεκαετία που ακολούθησε, το ΕΝΣ συνέβαλε στη μείωση της μεταβλητότητας των συναλλαγματικών ισοτιμιών και άρα στην επίτευξη νομισματικής σταθερότητας.

Η έκθεση Delors

- Η έγκριση του προγράμματος της εσωτερικής αγοράς το 1985 κατέστησε σαφές ότι η πλήρης αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσέφεραν οι «τέσσερις ελευθερίες» δεν θα είναι εφικτή εφόσον εξακολουθούσε να υφίσταται το σχετικά υψηλό συναλλαγματικό κόστος, αλλά και οι αβεβαιότητες που συνδέονται με τις συναλλαγματικές διακυμάνσεις.
- Τον Ιούνιο του 1988, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Αννόβερου σύστησε μια «επιτροπή για τη μελέτη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης», υπό την προεδρία του τότε προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Jacques Delors.
- Αποτέλεσμα των εργασιών της επιτροπής ήταν η «Έκθεση Delors», σύμφωνα με την οποία η ΟΝΕ θα έπρεπε να επιτευχθεί σε τρία στάδια.

Η ΟΝΕ και η Συνθήκη του Μάαστριχτ

- Με βάση την Έκθεση Delors, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε τον Ιούνιο του 1989 ότι το πρώτο στάδιο υλοποίησης της οικονομικής και νομισματικής ένωσης θα ξεκινούσε την 1η Ιουλίου 1990, ημερομηνία κατά την οποία καταργήθηκαν όλοι οι περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων ανάμεσα στα κράτη μέλη.
- Για την υλοποίηση του Δεύτερου και του Τρίτου Σταδίου ήταν απαραίτητη η αναθεώρηση της Συνθήκης της Ρώμης. Για τον σκοπό αυτόν συγκλήθηκε Διακυβερνητική Διάσκεψη για την ΟΝΕ, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1991 παράλληλα με τη Διακυβερνητική Διάσκεψη για την πολιτική ένωση.
- Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 1991 και υπεγράφη στο Μάαστριχτ στις 7 Φεβρουαρίου 1992.

Τα στάδια της ΟΝΕ

Σύμφωνα με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η ΟΝΕ θα υλοποιούνταν σε τρία στάδια:

- **Πρώτο στάδιο** (από την 1^η Ιουλίου 1990 έως την 31^η Δεκεμβρίου 1993): ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων μεταξύ των κρατών μελών.
- **Δεύτερο στάδιο** (από την 1^η Ιανουαρίου 1994 έως την 31^η Δεκεμβρίου 1998): σύγκλιση των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών και ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των εθνικών κεντρικών τραπεζών των κρατών μελών. Στη διάρκεια αυτού του σταδίου ανεξαρτητοποιούνται οι εθνικές κεντρικές τράπεζες και ιδρύεται το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο.
- **Τρίτο στάδιο** (από την 1^η Ιανουαρίου 1999): σταδιακή εισαγωγή του **ευρώ ως ενιαίου νομίσματος** και υλοποίηση μίας κοινής νομισματικής πολιτικής υπό την ευθύνη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.

Τα κριτήρια του Μάαστριχτ

Ενόψει του τρίτου σταδίου, η Συνθήκη απαιτούσε την επίτευξη υψηλού βαθμού σταθερής **σύγκλισης βάσει τεσσάρων κριτηρίων**:

- (α) σταθερότητα των τιμών: ποσοστό πληθωρισμού κατά τα τρία τελευταία έτη που να μην υπερβαίνει περισσότερο από μιάμιση ποσοστιαία μονάδα το αντίστοιχο ποσοστό των τριών κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις,
- (β) δημοσιονομικό κριτήριο: το δημόσιο έλλειμμα δεν πρέπει να υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ και το συνολικό δημόσιο χρέος δεν πρέπει να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ,
- (γ) σταθερή σύγκλιση αντανακλώμενη στα επίπεδα των μακροπρόθεσμων επιτοκίων· ο μέσος όρος του ονομαστικού μακροπρόθεσμου επιτοκίου δεν πρέπει να υπερβαίνει περισσότερο από δύο ποσοστιαίες μονάδες το μέσο όρο των τριών χωρών με τις καλύτερες επιδόσεις και
- (δ) τήρηση των κανονικών περιθωρίων διακύμανσης του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών επί δύο τουλάχιστον χρόνια.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της ΟΝΕ

Στην πράξη η Οικονομική και Νομισματική Ένωση περιλαμβάνει:

- συντονισμό των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών,
- συντονισμό των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών,
- ανεξάρτητη νομισματική πολιτική υπό την ευθύνη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών,
- ενιαίο νόμισμα και Ευρωζώνη.

Όμως: η οικονομική συνιστώσα της ΟΝΕ είναι εξαιρετικά αδύναμη.

Η εγκαθίδρυση της ΟΝΕ

- Το τρίτο στάδιο της ΟΝΕ ξεκίνησε την 1η Ιανουαρίου 1999 με τον αμετάκλητο καθορισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών των νομισμάτων των 11 κρατών μελών που συμμετείχαν αρχικά στη Νομισματική Ένωση και με την άσκηση ενιαίας νομισματικής πολιτικής υπό την ευθύνη της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας.
- Τα συμμετέχοντα κράτη μέλη έγιναν 12 με την είσοδο της Ελλάδας την 1η Ιανουαρίου 2001. Η Σλοβενία έγινε το δέκατο τρίτο μέλος της ζώνης του ευρώ την 1η Ιανουαρίου 2007. Ακολούθησαν η Κύπρος και η Μάλτα έναν χρόνο μετά, η Σλοβακία την 1η Ιανουαρίου 2009, η Εσθονία την 1η Ιανουαρίου 2011, η Λετονία την 1η Ιανουαρίου 2014 και η Λιθουανία την 1η Ιανουαρίου 2015.
- Οι κεντρικές τράπεζες των χωρών που εντάχθηκαν στη ζώνη του ευρώ έγιναν αυτομάτως –από την ημέρα της ένταξης– μέλη του Ευρωσυστήματος.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το Ευρωσύστημα και το ΕΣΚΤ

- Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), το Ευρωσύστημα και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) βρίσκονται στον πυρήνα της ΟΝΕ.
- Το Ευρωσύστημα αποτελείται από την ΕΚΤ και τις Εθνικές Κεντρικές Τράπεζες των χωρών που έχουν υιοθετήσει το ευρώ.
- Το ΕΣΚΤ αποτελείται από την ΕΚΤ και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες όλων των κρατών μελών της ΕΕ είτε αυτά έχουν υιοθετήσει το ευρώ είτε όχι.
- Η ΕΚΤ εδρεύει στη Φρανκφούρτη. Είναι υπεύθυνη για τη σταθερότητα του ευρώ και ελέγχει την προσφορά χρήματος σε αυτό το νόμισμα, ενώ, μαζί με τις άλλες εθνικές κεντρικές τράπεζες, καθορίζει και εφαρμόζει τη νομισματική πολιτική της Ένωσης.

Η Ευρωπαϊκή κεντρική Τράπεζα - σύνθεση

Για να μπορεί η ΕΚΤ να ασκήσει τα καθήκοντά της, μια σειρά διατάξεων εγγυώνται την ανεξαρτησία της: η ΕΚΤ δεν μπορεί να ζητήσει ούτε να αποδεχθεί οδηγίες εκ μέρους των κοινοτικών οργάνων, των κρατών μελών ή άλλων οργανισμών.

Η ΕΚΤ αποτελείται από δύο όργανα:

- **το διοικητικό συμβούλιο**, που απαρτίζεται από τα μέλη της εκτελεστικής επιτροπής της ΕΚΤ και τους διοικητές των εθνικών τραπεζών της ζώνης του ευρώ.

- **την εκτελεστική επιτροπή**, η οποία αποτελείται από τον πρόεδρο, έναν αντιπρόεδρο και τέσσερα άλλα μέλη που διορίζονται με κοινή συμφωνία των κρατών μελών, ύστερα από σύσταση του Συμβουλίου και ύστερα από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Η θητεία τους έχει διάρκεια οκτώ ετών και δεν είναι ανανεώσιμη.

Η οικονομική διακυβέρνηση στην ONE (1/2)

Στο πλαίσιο της ONE δεν υπάρχει ενιαίος φορέας για την άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Τις αρμοδιότητες μοιράζονται τα κράτη μέλη και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ.

Οι βασικοί συντελεστές της ONE είναι:

1. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - χαράσσει τις βασικές κατευθύνσεις πολιτικής.
2. Το Συμβούλιο της ΕΕ (ECOFIN) - συντονίζει τη χάραξη των οικονομικών πολιτικών και αποφασίζει αν ένα κράτος μέλος μπορεί να υιοθετήσει το ευρώ.
3. Η "Ευρωμάδα" («Eurogroup»), μια ιδιαίτερη σύνθεση του Συμβουλίου Οικονομίας και Οικονομικών των μελών της ευρωζώνης - συντονίζει τις πολιτικές κοινού ενδιαφέροντος για τα κράτη μέλη της ευρωζώνης. Συνεδριάζει συνήθως πριν από το Συμβούλιο Ecofin, όπου εγκρίνονται επισήμως οι σχετικές αποφάσεις .

Η οικονομική διακυβέρνηση στην ΟΝΕ (2/2)

1. Τα κράτη μέλη - καταρτίζουν τον εθνικό τους προϋπολογισμό εντός των συμφωνημένων ορίων για το έλλειμμα και το χρέος (βλ. Σύμφωνο Σταθερότητας) και χαράσσουν τις δικές τους διαρθρωτικές πολιτικές για την αγορά εργασίας, τις συντάξεις και τις κεφαλαιαγορές.
2. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή - παρακολουθεί τις οικονομικές επιδόσεις και τη συμμόρφωση με τους κανόνες.
3. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) - χαράσσει τη νομισματική πολιτική με κύριο στόχο τη σταθερότητα των τιμών.

Ο συντονισμός των οικονομικών πολιτικών στην ΟΝΕ

- Το κύριο μέσο συντονισμού των εθνικών οικονομικών πολιτικών είναι οι Γενικές Κατευθύνσεις Οικονομικής Πολιτικής (ΓΚΟΠ – Broad Economic Policy Guidelines).
- Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διατυπώνει ΓΚΟΠ για κάθε κράτος μέλος. Στη συνέχεια Οι ΓΚΟΠ υιοθετούνται από το Συμβούλιο.
- Οι ΓΚΟΠ καλύπτουν την επόμενη τριετία και επικαιροποιούνται ετησίως. Η Επιτροπή παρακολουθεί την εφαρμογή τους σε κάθε κράτος μέλος και συντάσσει τακτικές εκθέσεις εφαρμογής.
- Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης, το Συμβούλιο μπορεί να εκδίδει μη δεσμευτικές συστάσεις για διορθωτικές ενέργειες σε μεμονωμένα κράτη μέλη.

Ο συντονισμός των δημοσιονομικών πολιτικών στην ΟΝΕ (1/2)

Το ΣΣΑ υιοθετήθηκε το 1997 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ. Η βασική του αρχή είναι η θέσπιση του μεσοπρόθεσμου στόχου επίτευξης ισοσκελισμένων ή πλεονασματικών προϋπολογισμών.

Τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης ασκούν τις δημοσιονομικές πολιτικές τους εντός των ορίων για το δημόσιο έλλειμμα και χρέος που προβλέπονται από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ) - 3% και 60% του ΑΕΠ, αντίστοιχα.

Τα κράτη μέλη συντάσσουν και εφαρμόζουν «προγράμματα σταθερότητας». Αυτά περιλαμβάνουν τους μεσοπρόθεσμους δημοσιονομικούς τους στόχους και τα μέτρα που προβλέπονται για την επίτευξη των στόχων αυτών. Έχουν τετραετή διάρκεια και αναθεωρούνται ετησίως.

Ο συντονισμός των δημοσιονομικών πολιτικών στην ΟΝΕ (2/2)

Το Συμβούλιο, μετά από πρόταση της Επιτροπής, εκδίδει συστάσεις προς τα κράτη μέλη και, εάν είναι αναγκαίο, τα καλεί να αναθεωρήσουν το πρόγραμμά τους.

Το Συμβούλιο παρακολουθεί την εφαρμογή των προγραμμάτων και, για να αποφευχθεί η «κατάσταση υπερβολικού ελλείμματος» μπορεί να συστήσει μέτρα προσαρμογής.

Αν η δημοσιονομική απόκλιση ενός κράτους μέλους επιδεινωθεί, το Συμβούλιο, κατόπιν πρότασης της Επιτροπής, εκκινεί τη «διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος». Αυτή περιλαμβάνει την απαίτηση για άμεσες διορθωτικές ενέργειες και, ως έσχατη λύση, οικονομικές κυρώσεις.

Η θεωρία των άριστων νομισματικών περιοχών

Άριστη νομισματική περιοχή: η άριστη γεωγραφική επικράτεια ενός νομίσματος (μεγιστοποίηση του οφέλους και ελαχιστοποίηση του κόστους από την ύπαρξη ενός κοινού νομίσματος) .

Χαρακτηριστικά μιας άριστης νομισματικής περιοχής (Mundell 1961):

- υψηλός βαθμός κινητικότητας της εργασίας και του κεφαλαίου
- τιμών και μισθών
- κοινή δημοσιονομική πολιτική
- συγχρονισμένοι οικονομικοί κύκλοι
- υψηλός βαθμός χρηματοοικονομικής ολοκλήρωσης

Η ΟΝΕ και η θεωρία των άριστων νομισματικών περιοχών

Είναι η ΟΝΕ άριστη νομισματική περιοχή; Όχι. Επομένως, σύμφωνα με τη θεωρία, ελλοχεύει ο κίνδυνος *ασυμμετρικών διαταραχών*.

Όμως, σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη (και την έκθεση Delors), η προώθηση της ολοκλήρωσης και η δημιουργία της ΟΝΕ θα οδηγήσουν εκ των υστέρων στη *διαμόρφωση* μιας άριστης νομισματικής περιοχής.

Αναγκαία προϋπόθεση είναι η ολοκλήρωση *διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων* (εξάλειψη των ακαμψιών στις αγορές εργασίας, προϊόντων και κεφαλαίου, προώθηση της κινητικότητας των συντελεστών).

Βιβλιογραφία

- Krugman P., Obstfeld M. (2011), *Διεθνής Οικονομική (Δεύτερος Τόμος), Θεωρία και Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Μαραβέγιας, Ν. , Τσινισιζέλης, Μ. (επιμ.) (2007), *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Moussis, .N. (2011), *Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία πολιτικές*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Nugent. N. (2012), *Πολιτική και διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.
- Ρουμελιώτης Β. Παναγιώτης, (2005), *Ευρωπαϊκή Οικονομική Διακυβέρνηση*, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α.Α. Λιβάνη.
- Τσούκαλης, Λ. (1998), *Η Νέα Ευρωπαϊκή Οικονομία στο Κατώφλι Του 21ου Αιώνα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Βιβλιογραφία

- Wallace, W. , M. Pollack and A. Smith (eds.) (2010), *Policy-Making in the European Union* (Sixth Edition), London: Oxford University Press.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γεώργιος Ανδρέου.
«Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οικονομική και Νομισματική Ένωση
(ΟΝΕ) .Μέρος πρώτο». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη
δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS394/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Ραμματά
Θεσσαλονίκη, εαρινό εξάμηνο 2014-2015

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

